

Башкортостан Республикаһының фән һәм мәғариф министрлығы

Башкортостан республикаһы Баймак районы

Муниципаль белем биреү бюджет учреждениеһы

Беренсе Төркмән урта дөйөм белем биреү мәктәбе

Каралған
Башланғыс кластар
берекмәһе ултырышында

Ихсанова Ф.Н.
Ихсанова Ф.Н.
Протокол №1
28.08.2023

Киселешкән
Директор урынбаҫары

Нигмәтуллина Ф.К.
Нигмәтуллина Ф.К.
29.08.2023.

Расланған
Мәктәп директоры

Кагазганова З.С.
Кагазганова З.С.
Приказ № 146
30.08.2023

1-4 кластар өсөн
“ӘЗӘБИ УҚЫУ” зан
эш программаһы
2023-2024 уҡыу йылы

Төҙөгө: Маннанова Г.С.
Төркмән- 2023

АҢЛАТМА ЯЗЫУ

Укыу предметының эш программаһы «Туған (башкорт) телендә эзәби укыу». Башланғыс дөйөм белем биреүзең Федераль мәғәриф стандарты программаһы һәр укыу йылына предметтың йөкмәткеһен, укытыуың төп методик стратегияларын, «Туған башкорт) телендә эзәби укыу» укыу предметы алымдары аша укыусыларҙы тәрбиәләү юлдарын билдәләй.

«Туған (башкорт) телендә эзәби укыу» укыу предметына дөйөм характеристика

Туған эзәбиәт – тормошто танып-белеүзең үзенсәлектә ысулы, төп милли-мәҙәни киммәт һәм донъя мәҙәниәтә күренешә, әхлак һәм традицияларҙы һаҡлау һәм тапшырыу сараһы.

Туған (башкорт) телендә эзәби укыу – башланғыс класс укыусыларын әҙерләү системаһында мөһим предметтарҙың береһә, сөнки ул укыусыларҙың донъяны позитив һәм тулайым кабул итеүенә, әхлак һәм яуаплы үз аң тәрбиәләүгә булышлыҡ итә.

Шулай ук предмет саралары яҙамында укыусыларҙың функциональ грамоталылығы формалаша. Туған (башкорт) телендә эзәби укыу курсың уңышлы үзләштерәү, туған тел, рус теле һәм рус телендә эзәби укыу менән предмет-ара бәйләнешен һәм шулай ук «Туған (башкорт) эзәбиәтә (5-9-сы кластар)» дисциплинаһы менән бәйләнештә иҫәпкә алып, башланғыс белем биреүзәге башка предметтарҙы һөҙөмтәлә өйрәнәүгә булышлыҡ итә.

Башланғыс белем биреү кимәлендә туған эзәбиәттә өйрәнәү динамикаһы укыуың дөйөм укыу күнекмәһен һәм текст, мәғлүмәт менән эшләй белеү һәләтен формалаштыра, шулай укыуының күзәтә, сағыштыра, анализлай, эҙләнәү эштәре процесында укыу материалың дөйөмләштерә белеүзәрендә сағылыш тапкан психик функцияларын (телмәр, фекерләү, хәтер, иғтибар һ.б.) үстәрә.

«Туған (башкорт) теленән эзәби укыу» курсың нигезендә башкорт эзәбиәтенә милли мәҙәниәттәр өсөн берҙәм киммәттәр системаһы коды булыу идеяһы ята. Эзәбиәт ул киммәттәрҙә һаҡлау ғына түгел, үсеп килеүсә быуынға тапшырыу, бала аңында бөгөнгө менән киләсәктә бәйләп тороусы сара ла булып тора.

Укыу предметы йөкмәткеһенә башкорт теленә тәржемә ителгән Рәсәй һәм сит ил эзәбиәте индерелгән. Улар араһында рус классиктары А.С.Пушкин, Л.Н.Толстой, А.П.Чехов, Н.А.Некрасов һәм билдәлә балалар яҙыусылары В.А.Осеева, В.В.Бианки әсәрҙәре айырым урын алып тора.

Бынан тыш «Туған (башкорт) телендә эзәби укыу» өлгө программаһының материалы укыусыларҙы донъя фольклоры (украин, татар, дағыстан, рус, һинд, япон, халыҡ әкиәттәре); рус эзәбиәтә әсәрҙәре (М.Пришвин, С.Михалков, П.Синявский, В.Маяковский һ.б.); сит ил эзәбиәтә әсәрҙәре (Э.Хемингуэй, О.Уайльд, бер туған Гриммдар, Ш.Перро һ.б.) менән таныштырыуға йүнәлтелгән.

Үрҙә һанап үтелгән текстар балаларға граждандыҡ, патриотик, әхлак, хезмәт, экологик тәрбиә биреүҙә максат итеп куя, эзәбиәттә милли һәм донъяуи мәҙәни күренеш итеп күзалларға мөмкинлек бирә.

«Туған (башкорт) телендә эзәби укыу» укыу предметының максаты һәм бурыстары

«Туған (башкорт) телендә эзәби укыу» укыу предметының максаты – башкорт телендә дөрөс, аңлы, йүгерек һәм тасуири укырға өйрәтәү; телмәр эшмәкәрлеген үстәрәү; әхлак нормаларын формалаштырыу һәм туған мәҙәниәттебездың мөһим өлөшө булған эзәбиәткә үзенсәлектә караш тәрбиәләү.

«Туған (башкорт) телендә эзәби укыу» укыу предметының бурыстары:

– эзәби укыу материалы аша танып белеү һәләтлектәрән һәм төрлө текстарҙың йөкмәткеһен һәм үзенсәлектәрән аңлау, баһалау, анализлау;

– тарихи-мәҙәни, әхлак, эстетик киммәттәр сығанағы булған эзәбиәткә кызыкһыныу уятыу;

– башкорт әзәбиәте әсәрзәрен өйрәнәү нигезендә туған (башкорт) теленәң әзәби-әстетик мөмкинлектәре тураһында белемдәрен тулыландырыу;

– телмәр эшмәкәрлегенәң бөтә төрзәрен дә үстәрәү, укылған әсәрзәр теманы буйынса телдән һәм язма фекерзәр формалаштырыу тәжрибәһе булдырыу.

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘЗӘБИ УКУУ» УКУУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ЙӨКМӘТКЕҢЕ

1-се класс

1-се бүлек «Мин укый беләм»

Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Әй, китап!». Художестволы әсәр. Жанр. Шиғри әсәр. Уның теманы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүрт юллыктар. Китап - белем, мәғлүмәт алыу, укыусының шәхесен үстәрәү сығанағы.

2-се бүлек «Әкиәт укырға яратам»

«Шалкан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койрокһоз» әкиәте. «Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе).

Әкиәт әзәби жанр буларак кабул ителә. Уның теманы (исеме). Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар тураһында, көнкүреш, тылсымлы). Әсәр геройзари (ыңғай, кире). Уларзың кылыктарын баһалау. Әкиәттәң төп фекере.

3-сө бүлек «Атай – ғаилә башлығы»

Ф. Сынбулатова. «Атай – ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башкорт халык әкиәте «Кем байырак?»

Хикәйә әзәби жанр буларак бирелә. Текстның йөкмәткәһе. Хикәйәнәң мәғәнәүи өлөштәре. Абзац. Абзацтың төп фекере. Әкиәттәң исеме. Әсәр йөкмәткәһенәң төп фекерен асқан төп һүззәр. Әсәргә иллюстрациялар. Геройзар, уларзың кылыктары. Әсәрзәң тәрбиәүи әһәмиәте. Атай – ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә киммәттәрәнә ихтирам тәрбиәләү.

4-се бүлек «Әсәйзәр һәм кескәйзәр»

Л. Толстой. «Иң-иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Исәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры. Татар халык әкиәте «Өс кыз». Ф. Ғөбәйзуллина. «Минәң әсәйем кем?». В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Е. Пермяк. «Ете кат үлсә, бер кат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе).

Бүлектәң төп темалары - әсәнәң үз балаһына һөйөүе һәм баланың әсәһенә һөйөүе. Әсәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты. Әсәр геройзари.

5-се бүлек «Күнел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт»

Н. Игеҙйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһез өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Аҡ тағмалы кыз» хикәйәһе.

Туған як тәбиғәтенәң матурлығын, тирә-як мөхит күренештәрән тасуирлаусы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәрәнәң, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр. Кешенәң тышкы һәм әске матурлығы. Ақылы, кылығы һәм тышкы киәфәте - кешенәң әске һәм тышкы матурлығы индикаторзари. Тема һәм текстның төп фекере. Әсәрзәң авторы һәм геройы. Авторзың геройға мөнәсәбәте. Укыусыларзың геройға мөнәсәбәте.

2-се класс

1-се бүлек «Укы, уйлан, фекер йөрөт!»

Ф. Туғызбаева. «Мин - укыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Укы, эшлә, ақыл йый». З. Күскилдина «Канатһыз турғай» әкиәте.

Әсәр. Шигри әсәрзең исеме. Шигри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һызаттары. Әкиәт мәғәнәһе. Китап – белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

2-се бүлек «Халык ижады ынйылары»

Бишек йырзаны. Б. Исхужин. «Әшкәк-бәшкәк» халык уйыны. «Ак тирәк, күк тирәк» халык уйыны. Бармак уйындары. Такмактар.

Фольклорзың бәләкәй жанрзаны: бишек йырзаны, такмактар, халык уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әсәрзәрзең уйы. Әсәрзең сюжет йөкмәткәһе. Халык ижадының тәғәйенләнешә һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте

3-се бүлек «Әкиәт укырға яратам!»

Башкорт халык әкиәте «Төлкө менән әтәс». Дағыстан халык әкиәте «Батыр малай» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Ак муйынсақ» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). С. Михалков. «Һөзөшкөм килә» хикәйәһе (Ш. Биккол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).

Тема һәм әкиәт геройзаны. Текстзың мәғәнәи өлөштәре. Һәр бүлектәң башы, төп өлөшө, азағы, үзенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрзең микротемалары. Вакиға урыны, вакыты, тирә-яқ мөхит.

4-се бүлек «Яратқан шиғырзарым»

Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры. А. Игебаев. «Өйрәнгән ул әзергә», «Туғыған як» шиғырзарын тыңларға мөмкин. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры. Ф. Туғызбаева. «Балыксы Айуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйзең өйө яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайысқан бутка бишергән» емешә (тәржемәсәһе билдәһез).

Шигри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәрән кабатлау. Геройзың портретын, кылыктарын, авторзың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүззәр, һүзбәйләнештәр.

«Башкорт халык ижады ынйылары» проект эше.

5-се бүлек «Тәбиғәт – беззең матурлығыбыз һәм байлығыбыз»

А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игезйәнова. «Тирәк» хикәйәһе.

Терәк һүззәр буйынса геройзарзы асыклау. Әзәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү.

6-сы бүлек «Әзәп төбө – матур гәзәт»

Ф. Исәнғолов. «Флүрәнең гәйебә нимәлә?», «Кыззар менән уйнарға яраймы?», «Гәбиттең серә нимәлә?». С. Якупов. «Кем мактансық?». А. Йәғәфәрова. «Дуслык менән шаярмайзар» хикәйәһе. А. Толстой. «Кандала» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Ж. Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе.

Текстың сюжетлы төзөлөшө. Сюжет үсешә (ғәмәлдәрзең башланыуы, төп әһәмиәтлә эштәрзе башкарыу, вакиғаларзың тамамланыуы; вакиғаларзың вакыты һәм урыны). Төп һүззәр төп йөкмәткәһе сағылдыра. Текстзы кайтанан һөйләү планы. Кыскаса һөйләү. Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары (темп, интонация). Әсәрзең тәрбиәүи һәм үстәрәүсә әһәмиәте.

7-се бүлек «Туғыған йортон, туғыған ерем – күнел нурым»

Г. Гәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур» шиғыры. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыз» хикәйәһе. В. Исхаков. «Үгәй инә үләһе», «Бәпембә» шиғырзаны. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсәһе билдәһез).

Сюжеттың айырмалығы һәм окшашлығы, әсәрзәрзең тематикаһы. Әсәрзең икенсә дәрәжәләге персонаждары. Геройзың портреты. Геройзың кылыктарын баһалау. Авторзың, укыусының һәм укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Әсәрзең тасуирлау теле – тасуирлама. Милли үзенсәлектә һүрәтләүзәр.

8-се бүлек «Байлык, муллык, именлек – ныкыш хезмэт емеше»

Н. Игезйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе. (Г. Ситдикова). «Сер» хикәйәһе.

Әсәрҙең мәғәнәүи өлөштәренәң сәбәп-тикшерсү бәйләнеше. Һәр мәғәнә өлөшөнөң терәк, төп һүзәрә һәм һүрәттәрә. Һәр мәғәнә өлөшөнөң темаһы. Тексттың кыскаса йөкмәткә планы. Тексттың кыскаса йөкмәткәһе. Языусылар кешенәң тормошонда (уңышында) хезмәттең әһәмиәте тураһында.

«Башкорт языусылары тыуған яҡ хақында» проект эше.

3-сө класс

1-се бүлек «Белем көнө»

С. Әлибаев. «Без өсөнсөгә күстек» шиғыры. М. Кәрим. «Укытыусыма» шиғыры.

Шиғри әсәрҙең (ритм, рифма, рифм төрҙәрә) үзенсәлектәрән кабатлау. Шиғырҙар тематикаһы. Төп фекер (кабатлау).

Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

Каникулдар тураһында кыскаса хикәйәләү монологик фекерҙәр формаһындағы тәҫсортаттары. Белем алыуға кызыкһыныу. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Көз кояшы йөзә зәңгәр күктә»

М. Кәрим. «Көз» шиғыры. Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры. А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе. Д. Талхина. «Дуҫтар көз каршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көз еткәс» шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Коштарҙың йыйылышы» әкиәте.

Әсәр сюжетының уйы. Хикәйәләрҙең сюжет һызаттары. Авторлык позицияһы. Гәзит укыусының карашы. һүрәтләү саралары: сағыштырыу, кәүзәләндерсү. Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү.

3-сө бүлек «Башкарған эштәр һүзәргә карағанда күберәк һөйләй»

Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә сокор казнаң, үзәң төшөрһөң» хикәйәләре. К. Даян. «Өзөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?» Н. Игезйәнова. «Актырнак» хикәйәһе.

Әсәрҙең идея-тематик йөкмәткәһе. Авторлык позицияһы (кабатлау). Геройҙарҙың кылыктарын анализлау. Балала киммәт ориентирҙары формалаштырыу.

4-се бүлек «Рус әҙбиәте»

М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән куяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмири тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хақында әкиәт» (өзөк) (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсәһе билдәһе).

«Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән куяндар» әсәрҙәрәненәң дөйөм тематикаһы. Тереклеккә һаксыл мөнәсәбәт. Шиғыр-монолог. Геройҙың һөнәрҙәр тураһында шиғыр фекерҙәрә. Әҙәби әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәрә.

«Бөтә һөнәрҙәр зә мөһим» (һорау: ниндәй һөнәр һайларға?) проект эше.

5-се бүлек «Тәңкә-тәңкә карҙар яуа...»

Н. Нәжми. «Кыш» шиғыры. Ш. Бабич. «Кышкы юлда» шиғыры. М. Садикова. «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафикова. «Кыш ниңә кырыс холокло?»

Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Авторҙың һүзәрән файҙаланып геройҙарҙы тасуирлау.

«Башкортостанда кыш» темаһына диалог, балалардың кышкы уйындары, кышкы байрамдар. Тәбиғәттә һүрәтләү, коштардың һәм хайуандардың кышкы тормошо. Башкорт халқының боронғо кәсепе - һунар тураһында мәғлүмәт. Әсәрҙе, геройҙарҙы авторҙар һәм укыусы күҙлегенән анализлау.

6-сы бүлек «Йортон, илем, халкым, киләсәгем»

Н. Нәжми. «Ватан» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил кайҙан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» кобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе. К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү. Сирбаев. «Самат олатай кайындары», «Ололар һүҙе - аҡыл» хикәйәләре. Башкорт халыҡ йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш ҡала» шиғыры. Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе.

Башкорт халыҡ ижады. Кобайыр. Башкорт халыҡ йырҙарының тарихы, уларҙы башкарыусылары, танылған курайсылар. Башкорт халқының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт халыҡ йырҙары тарихына, башкорт халыҡ йырҙарын башкарыусыларға һәм билдәле курайсыларға ғорурлыҡ, хөрмәт, кызыкһынһыу тәрбиәләү.

7-се бүлек «Донъя халыктары әҙбиәте»

Э. Хемингуэй. «Карт менән диңгез» (Ғ. Ғиззәтуллина тәржемәһе) повесы (өзөк). О. Уайльд. «Йондоз-малай» әкиәте (Ғ. Ситдиҡова тәржемәһе). Гримм кәрҙәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғфәрова тәржемәһе). «Сыскан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Буракаева тәржемәһе).

Донъя халыктары әкиәттәренең үҙенсәлектәре (башкорт халыҡ әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сыскан балаһы Пик-Пик» - бер кемдән дә ярҙамһыҙ тормоштон аҡылына өйрәнгән кыйыу һәм аңлы сыскан тураһында әкиәт. Фекер алышыу өсөн төшөмсәләр: кыйыулыҡ, тәүәккәллек, ныҡышмалылыҡ, тапҡырлыҡ, берҙәмлек. «Бремен музыканттары» - Бремен ҡалаһына юлланырға һәм урам музыканттары булырға ҡарар иткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоз малай» һәр кемгә изгелек менән ҡарарға өйрәтә. Башҡаларға ҡарата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү.

Повесть. «Карт һәм диңгез» повесының мәғәнәһе. Маҡсатка ынтылышлылыҡ сифатын тәрбиәләү.

«Һүрәттәрҙә әкиәт геройҙары» проекты. Уҡытыусы яҙамында укыусылар төп геройҙары кем, улар һиндәй кешелек сифаттарына эйә икәнен билдәләйҙәр

4-се класс

1-се бүлек «Мәктәпем - тыуған йортон»

Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Кояшлы ҡитап» шиғыры. Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәпем» шиғыры. З. Бишшева «Кояш нимә ти?»

Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжғәт, шиғыр-диалог. Әсәр тематикаһы, идеяһы. Шигри әсәрҙең уйы. Лирик герой. Лирик геройдың кәйефе, кисерештәре һәм уйҙары. Уҡытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәтле булыу. Уҡыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Душлыҡтың кәҙерен бел!»

М. Ғафури. «Кыр ҡазы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы душ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүҙҙәре». Р. Ғабдрахманов. «Ысын душлыҡ». Р. Байбулатов. «Күгәрсеңдәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-ҡыҙ» әкиәте.

Башкорт халыҡ яҙыусыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт).

Душлыҡ һаҡында хикәйәләр. Хикәйәләге вакифалардың ваҡыты һәм урыны. Исеме, мәғәнәһи өлөштәре, әсәрҙең идеяһы (ҡабатланыу). Автордың, укыусының, уҡытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Вакифаларҙы, геройҙардың ҡылыктарын тикшереп һәм баһалау. Герой портретын һүрәтләү. Әсәрҙең тәрбиәһи әһәмиәте.

3-сө бүлек «Кешене хезмәт бизәй»

Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахманов. «Капитан». М. Өхмәтшин. «Кәрәзле бал». Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.

Әсәр авторы. Уның әсәренән үзенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройҙар (шәхестәр), уларҙың кылыктары (кабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларҙың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хезмәттең әһәмиәте.

«Мәктәбем - тыуған йорт» проект эше.

4-се бүлек «Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булыу еңелме?»

Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте. М. Өхмәтшин. «Бер урам малайҙары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Еләк ерҙә бишә» хикәйәһе. Л. Яҡшыбаева. «Аҡтырнак».

Художество жанрҙары үзенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдән тасуирлау сараларының үзенсәлегә, сюжеттар төзөү һ.б. Геройҙарҙың темалары, идеялары, кылыктары окшаш. Авторҙар һөйләүҙәрендә, халыҡ, автор әкиәттәрендә изгелек һәм яуызлыҡ темаһы. Геройҙарҙың кылыктары әхлаҡ күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларҙың кешенән шәхси сифаттарын үстөрөү тураһында әсәрҙәре.

5-се бүлек «Тыуған ерем минең!»

А. Игебаев. «Кәҙерле тыуған ерем!» шиғыры, «Урал» поэмаһы (өзөк). Я. Хамматов. «Салауат» романының (өзөк). Ф. Иҫәнғолов. «Басыузағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал қояшы», «Тыуған ерем минең».

Тыуған як тураһында шиғырҙар. Тәбиғәт киңлектәрен, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслө халыктарын данлау. Поэма (шиғриәт), хикәйә художество жанрҙары. Текст төҙөлөшөнөн үзенсәлектәре. Әсәрҙәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрҙарының идея тәрәнлегә, уй-ниәттәре.

6-сы бүлек «Тыуған илендән тарихын бел!»

М. Кәрим. «Безҙән өйҙән йәмә» (өзөк), «Билдәһеҙ һалдат» повестары. Ф. Акбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе. Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры.

Художество жанрҙарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеһенән художество һәм структура үзенсәлектәре. Повестың мәғәнәлә өлөштәре. Ошо художество жанрындағы вакифалар урыны һәм ваҡыты.

7-се бүлек «Рус һәм сит ил языусыларының әсәрҙәре»

А. Пушкин. «Балыҡсы һәм балыҡ тураһында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). А. Чехов. «Аҡмаңлай» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ). Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Китап һөйөүсә». Ш. Перро. Кызыл калпак» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм кәрҙәштәр. «Аҡыллы көтөүсә» әкиәте (тәржемәһе билдәһеҙ). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәһе билдәһеҙ). Ә Ванг. «Аққош» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ).

Рус классиктарының һәм донъя әҙбиәтенән әсәрҙәре. Авторҙар әсәрҙәренән сюжет үзенсәлектәре. Әсәрҙәр идеяларының берҙәмлегә - изгелек яуызлыҡты еңә. Сағыштырыуҙарҙың, кәүзәләндерәүҙең, метафораларҙың милли үзенсәлегә; уларҙың нәфис һүзгә әһәмиәте.

Әсәр геройы: уның портреты, телмәре, кылыктары, уй-фекерҙәре. Әсәрҙән композицион үзенсәлектәре.

Телмәр һәм укыу эшмәкәрлегә төрҙәре

Аңлау (тыңлау)

Милли-мәзәни киммәттәрзе, туған (башкорт) телмәр байлығын сағылдырған художестволы әсәрзәрзе ишетегә кабул итеү һәм аңлау; ишетегә кабул ителгән текст буйынса һораузарға яуап биреү һәм уның йөкмәткеһе буйынса һораузар бирә белеү.

Укыу

Кыскырып укыу. Әкрәләп ижекләп укыузан әстән генә төплә итеп укыуға күсеү (укыу тизлегә текст аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына тап килә). Орфоэпик нормаларзы укығанда һақау. Текстларзың төрө һәм тибы буйынса төрлө мәғәнәүи үзенсәлектәрен интонациялау ярҙамында еткерәү.

Укыу төрҙәренәң үзенсәлектәре.

Мәғлүмәт текстарын укыу: әсәрзәргә, бүлектә тарихи-мәзәни комментарий

Һөйләү (һөйләү мәзәниәте)

Диалогик һәм монологик телмәр. Укылған текстарзы коллектив фекер алышыуҙа катнашыу, текстка таянып, үз фекерендә иҫбатлау; башкорт нәфис әзәбиәтенәң үзенсәлеген сағылдырыуы фекерзәр. Һүзлек запасын тулыландырыу. Ишеткән йәки укылған текст аңлау һүззәргә, текстка иллюстрациялар (текст аңлатма, кыска, һайлап һөйләү).

Укыу шарттарында башкорт телмәр этикет аңлатма яткан этикет формаларын һәм этикет аңлауы принциптарының тотороҡло формулаларын һаҡлау.

Укыуыларзың һайлауы буйынса шиғри әсәрзәрзе яттан һөйләү (яттан һөйләү).

Языу (язма телмәр мәзәниәте)

Өйрәнгән әсәрзәр проблемаһы буйынса зур булмаған язма фекерзәр языу.

Библиографик мәзәниәт. Тикшереләсәк проблемаһы буйынса китаптар һайлау. Башкорт мәзәниәте тураһында мәғлүмәт тупланған йәш үзенсәлектәренә ярашлы һүзлектәр һәм энциклопедиялар, Интернет селтәре материалдарын кулланыу.

Балаларзың укыу даирәһе

Башкорт ауыз-тел ижады әсәрзәре. Башкорт халкының традицияларын һәм киммәттәрен аңлау сығанағы булыу яғынан фольклор.

Туған халкыбыззың милли-мәзәни киммәттәре һәм традициялары, уны донъяға танытыу үзенсәлектәрен сағылдырыуы башкорт әзәбиәте классиктары әсәрзәре – XX бб. һәм хәҙерге заман әзәбиәте.

Балалар укыуының төп темалары: бала һаҡ, характерзың барлыҡка килеүе, Туған ил, башкорт халкының күренекле вәкилдәре (тәүге языуылар, шағирзәр, рәссамдар, полководецтар), башкорт мәзәниәте өсөн мөһим байрамдар, балаларзың фантазиялары һәм хыялдары һаҡында художестволы әсәрзәр.

Милли аң өсөн мөһим булған һәм байтаҡ дәүерзәр дауамында мәзәни киңлектә һаҡланған әхлаки-этик киммәттәре һәм идеалдарзы сағылдырған (Ватанға һөйөү, иман, ғәҙеллек, һағыһ, шәфҡәтлелек һ.б.) художестволы әсәрзәрҙең текстын укыу; башкорт миллиәтне һаҡ һыҙаттар (изгелек, әскәрһезлек, һағырлыҡ, һағыһлыҡ, кыйыулыҡ һ.б.); башкорт милли традициялары (берҙәмлек, бер-береңә яраш итеү, асыҡлыҡ, куһаңсыллыҡ), ғаилә киммәттәре (татыулыҡ, мөһәббәт, бер-береңдә аңлау, хәстәрлек, һағырлыҡ, ата-әсәһе һөрмәт итеү). Ғаилә мәзәниәтен, балалыҡ донъяһын сағылдырған башкорт әзәбиәтен укыу (олоғайыу, тирә-яҡ, ололар һәм тиҫтерзәр менән мөнәсәбәттәрең үзенсәлектәре; үҙендә башкорт халыҡ йолаларын дауам итеүсә буларак аңлау). Геройзәрҙең кылыктарына эмоциональ-әхлаки һаһалау.

Башкорт әзәбиәте үзенсәлектәрен аңлау: геройзың әске донъяһын, уның килештерәрен асыу; әхлаки проблемаларға мөрәжғәт итеү. Башкорт халкының тәбиғәт донъяһы тураһында шиғри күзаллаулары, был күзаллауларзың фольклорҙа сағылышы һәм уларзың шиғриәттә һәм прозалар үҫеше. Тирә-яҡ мөһит торшон кешенәң һис-тойғолары һәм кәйефе менән сағыштырыу.

Әзәбиәттә өйрәнеү пропедевтикаһы (практик үзләштерәү)

Өйрәнгән әсәрзәрҙең жанр төрлөлөгө: бәләкәй һәм зур фольклор формалары; әзәби әкиәт; һикәйә, шиғыр, повеһтан өзөктәр. Проза һәм шиғри телмәр; художестволы

фекерләү; сюжет; тема; әсәр геройы; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Сағыштырыулардың, кәүзәләндереуің, метафоралардың милли үзенсәлігі; улардың нәфис һүззәгә әһәмиәте.

Укыуылардың ижади эшмәкәрлігі (өйрәнелгән әзәби әсәрләр нигезендә)

Укыуылардың ижади эшмәкәрлігендә әзәби әсәрләр интерпретациялау: ролдәр буйынса укыу, инсценировка яһау; коммуникатив бурысты иҗәпкә алып, художестволы әсәр нигезендә үзәрәнен телдән һәм язма тексын булдыру (төрлө адресатлар өсөн); әсәргә иллюстрациялар серияһына (рәссамлардың һүрәттәрәнен репродукцияларына таянып).

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘЗӘБИ УКЫУ» УКЫУ ПРЕДМЕТЫН ҮЗЛӘШТЕРЕҮЗЕҢ ПЛАНЛАШТЫРЫЛҒАН ҺӨЗӨМТӘЛӘРЕ

«Туған тел һәм туған телдә әзәби укыу» предмет өлкәһенә караған «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәләре башланғыс белем биреү буйынса Федераль дәүләт белем биреү стандарттарында бирелгән башланғыс дөйөм белем биреү мәғариф программаһын үзләштереү һөзөмтәләренә куйылған талаптарға тап килә.

Шәхси һөзөмтәләр

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусыла түбәндәге шәхси һөзөмтәләр формалаштырыла:

гражданлык-патриотик тәрбия биреү:

- Ватанға - Рәсәйгә киммәтле мөнәсәбәт булдырыу;
- үзендең этно-мәзәни һәм Рәсәй гражданлык берҙәмлеген аңлау;
- илебезҙең һәм тыуған төбәгебезҙең үткәненә, хәзергәһенә һәм киләсәгенә катнашлык;
- үзендең һәм башка халыктарға ихтирам;
- кеше тураһында, уның хокуктары һәм яуаплылығы, хөрмәте һәм кешелек дәрәжәһе, тәртиптең әхлаки-этик нормалары һәм шәхес-ара мөнәсәбәттәр ҡағизәләре тураһында тәүге төшөнсәләр;

рухи-әхлаки тәрбия биреү:

- һәр кешенең индивидуаллеген таныу;
- ҡайғы менән уртаклашыу, хөрмәт итеү һәм изгелек ҡылыу;
- башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын ҡабул итмәү;

эстетик тәрбия биреү:

- сәнғәттең төрлө төрҙәренә, үзебезҙең һәм башка халыктарҙың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәт һәм ҡызыкһыныу;
- төрлө художестволы эшмәкәрлек төрҙәрендә үз-үҙеңдә күрһәтеүгә ынтылыу;

физик тәрбия биреү, һаулыҡ һәм эмоциональ именлек мәзәниәтен булдырыу:

- тирә-яҡ мөхиттә сәләмәт һәм хәүефһеҙ (үзҙәре һәм башка кешеләр өсөн) йәшәү рәүешә (шул иҫәптән мәғлүмәти) ҡағизәләрен үтәү;
- физик һәм психик һаулыҡҡа һаҡсыл мөнәсәбәт;

хезмәт тәрбияһе биреү:

- кеше һәм йәмғиәт тормошонда хезмәт киммәттәрен аңлау, яуаплы кулланыу һәм хезмәт һөзөмтәләренә һаҡсыл мөнәсәбәт, төрлө хезмәт эшмәкәрлегә төрҙәрендә катнашыу күнекмәләре, төрлө һөнәрҙәргә ҡызыкһыныу;

экологик тәрбия биреү:

- тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш;
- уға зыян килтереүгә ҡабул итмәү;

ғилми танып белеү киммәттәре:

- донъяның фәнни картинаһы тураһында тәүге төшөнсәләр;
- танып белеү ҡызыкһыныуҙары, әүземлегә, инициативалылығы, ҡызыкһыныусанлығы һәм үзаллылығы.

Метапредметһөзөмтәләре

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль белем биреү сараларына эйә була:

төп логик ғәмәлдәр:

- төрлө текстарҙы сағыштырыуға, текстарҙы сағыштырыу нигеҙҙәрен билдәләргә, текстарҙың аналогтарын билдәләргә;
- өлөштәрҙән бөтөндө йыйыу (бирелгән үзенсәлектәре буйынса текстар);
- текстарҙы классификациялау өсөн мөһим билдәне билдәләргә, тәкдим ителгән текстарҙы классификацияларға;

- текст материалында укытыусы тәкдим иткән күзәтеү алгоритмы нигезендә законлылыктары һәм каппа-каршылыктары табыу;
- тәкдим ителгән алгоритмга нигезләнеп укыу һәм практик бурысты хәл итеү өсөн мәғлүмәттең етешмәүен асыктарға;
- текстны анализлағанда сәбәп-тикшереп бәйләнештәрән билдәләргә, һығымта яһарға;

өп тикшеренеп гәмәлдәрә:

- укытыусы ярзамында максат билдәләргә;
 - бурысты хәл итеүең бер нисә вариантын сағыштырып, иң кулайын һайлап алырға (тәкдим ителгән критерийзар нигезендә);
 - тәкдим ителгән планға ярашлы проект эшен башкарырға;
 - текст анализы һөзөмтәләре нигезендә һығымталар төзөргә һәм уларзы дәлилдәр менән нығытырға (классификациялау, сағыштырыу, тикшерепүзәр);
- Окшаш йәки окшаш хәлдәрзә процестарзың, вакиғаларзың үсешеп ихтималлығын һәм уларзың эзәмтәләрен күзалларға;

мәғлүмәт менән эшләү:

- мәғлүмәт алыу сығанағын һайлау: һүзлек, белешмә;
- күрһәтелгән алгоритмға ярашлы, мәғлүмәтте тәкдим ителгән сығанакта (һүзлектә, белешмәлә) табырға;
- дәрәс һәм дәрәс булмаған мәғлүмәтте үзаллы йәки укытыусы тәкдим иткән тикшереп ысулы нигезендә асыктарға (һүзлектәр, белешмәләр ярзамында);
- Интернет селтәрәндә мәғлүмәт эзләгәндә өлкәндәр (укытыусылар, ата-әсәләр/законлы вәкилдәр) ярзамында мәғлүмәт хәүефһезлегә кағизәләрен үтәргә;
- укыу бурысына ярашлы текст, видео, график, тауыш, мәғлүмәтте анализларға һәм булдырырға;
- таблица, схема рәүешендә теркәлгән мәғлүмәтте аңларға, текстар менән эш һөзөмтәләре буйынса схемаларзы, таблицаларзы үзаллы булдырырға кәрәк.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеп һөзөмтәһендә укыусы универсаль укыу-коммуникатив гәмәлдәрә эйә була:

аралашыу:

- фекерзәрзә кабул итергә һәм формалаштырырға, хис-тойғоларзы таныш булған мөхиттә аралашыу максаттарына һәм шарттарына ярашлы белдерергә;
 - әңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә, диалог һәм дискуссия алып барыу кағизәләрен үтәргә;
 - төрлө фекерзәр барлығын танырға;
 - үз фекерендә әзәплә һәм нигезлә әйтергә;
 - куйылған бурыска ярашлы телмәр әйтәү төзөргә;
 - телдән һәм язма текстар (һүрәтләү, фекерләү, хикәйәләү) язырға;
 - зур булмаған асык сығыштар әзерләргә;
- Сығыштың тексына һүрәттәрзә (һүрәттәрзә, фотоларзы, плакаттарзы) һайларға;

берлектәге эшмәкәрлек:

- планлаштырыузың тәкдим ителгән форматы, аралык азымдарын һәм вакыттарын бүлеү нигезендә стандарт (типлы) хәлдә кыска вакытлы һәм озайлы сроклы максаттар (шәхси) төзөргә;
- уртақ эшмәкәрлектен максатын кабул итергә, уға ирешеп буйынса күмәкләп эш алып барырға: ролдәрзә бүләргә, һөйләшеп килешергә, процесты һәм уртақ эштең һөзөмтәһен тикшерергә;
- етәкселек итергә, йөкләмәләр үтәргә, буйһонорға әзер булырға;
- эштең үз өлөшөн яуаплы башкарырға;
- дөйөм һөзөмтәгә индергән өлөшөгөзә баһаларға;
- тәкдим ителгән өлгөләргә таянып, берлектәге проект эштәрән башкарырға.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеп һөзөмтәһендә укыусы универсаль укыу-көйләү эшенә эйә була:

үз-үзән ойштору:

- һөҙөмтә алыу өсөн укыу бурысын хәл итеү буйынса эште планлаштырырға;
- һайланған эштәрҙең эзмә-эзлелеген билдәләү;

үз аллы контроль:

- эшмәкәрлектен уңышһыҙ булыу сәбәптәрен асыҡларға;
- телмәр һәм орфография хаталарын еңеп сығыу өсөн укыу ғәмәлдәренә төҙәтмәләр индерергә;
- алынған һөҙөмтәне текстты анализлау буйынса куйылған укыу бурысы менән тура килтерергә;
- текст менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарҙы табырға һәм төҙәтергә.

Предмет һөҙөмтәләре

1-4 кластарҙа «Туған (башкорт) телдә әҙәби укыу» укыу предметын өйрәнәүҙәр түбәндәгеләр менән тәмин итә:

- Рәсәй Федерацияһының берҙәм мәҙәни киңлегендә, Рәсәй Федерацияһы халыктары әҙәбиәттәре араһында башкорт әҙәбиәтенең урынын һәм ролен тарихи-мәҙәни, әхлаки, эстетик киммәттәргә һаҡлауҙа һәм быуындан быуынға тапшырыуҙа аңлау;
- төрлө халыктар әҙәбиәтенең үз-ара йоғонтоһо, бер-береһен байытыуы, айырыуса мәҙәни, әхлаки-этик һәм эстетик киңлек булдырыуҙа башкорт халқы фольклорының һәм художестволы әҙәбиәтенең роле тураһында тәүге төшөмсәләр;
- мәғәнәле укыуҙы үзләштереп, әҙәбиәт теорияһының ябай төшөмсәләренән мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау (кысҡырып укыу, үҙең хаҡында укыу, художество һәм фольклор әсәрҙәре жанрҙары, укыған әҙәби әсәрҙәргә анализлау, башкорт теленең һынлы һәм тасуирлау саралары);
- текстта бирелгән мәғлүмәтте кабул итеүгә ылыҡтырыу, укыусыларҙың эстетик зауығын һәм кызыкһыныуын формалаштырыу (танышыу, өйрәнәү, һайланма, эҙләнәү), текст менән эшләү (текста һорауҙар, текст планы), рождәр буйынса укыу, ижади эштәр башкарыу.

Кластар буйынса предмет һөҙөмтәләре

1-се класс

Укыусы түбәндәгеләргә өйрәнә:

- кысҡырып, йүгереп, аңлы рәүештә (сәғәтенә 25-30 һүз) укырға;
 - художестволы әсәрҙәргә зур булмаған текстарын ишетеп кабул итергә;
 - художестволы текстарҙы интерпретациялауҙың элементар алымдары менән кулланыу;
 - үзегеҙ һайлаған шиғри әсәргә (5-6 шиғырҙы йәки шиғри әсәргә өҙөктө) яттан һөйләү;
 - художестволы әсәргә нимә икәнлеген аңларға;
 - художество текстарының жанр айырмалыҡтарын күрһәтергә (элементар кимәл);
 - әсәргә төп фекерен аңлау;
 - әҙәбиәт теорияһының ябай төшөмсәләренән мәғәнәһен һәм мәғәнәһен билдәләргә:
- жанр, шиғри әсәр, юл, дүртенсәләр, тема, әкиәт, халыҡ әкиәттәренән төрҙәре, хикәйә, герой (ыңғай, кире), әсәр авторы;
- әсәргә исем уның йөкмәткеһе, төп фекере менән сағыштырырға;
 - текстарға иллюстрацияларҙы анализларға;
 - хикәйәнең мәғәнә өлөштәрен айырып күрһәтергә, абзацтарға бүлөүгә аңларға;
 - әсәр йөкмәткеһенән төп фекерен асқан төп һүҙҙәргә күрергә;
 - әсәргә һүрәттәргә комментарий бирергә.

2-се класс

Укыусы түбәндәгеләргә өйрәнә:

- тексттың йөкмәткеһен тыңларға һәм кабул итергә;
- минутына 50-60 һүз тизлек менән укырға;
- кысҡырып һәм үҙеңдән-үҙең дөрөҫ, йүгереп, аңлы рәүештә һәм мәғәнәле итеп укырға;

- эзэбиэт теорияһының иң ябай төшөнсэләрен һәм мәғәнәһен аңларға: бәләкәй фольклор жанрҙары, бишек йыры, такмак, халыҡ уйыны, сюжет һызығы, рифма, ритм, геройҙың портреты;

- элементар алымдарға нигеҙләнеп, художестволы һәм уҡыу текстарын интерпретациялау;

- текстарға таянып, геройҙарҙың кылыҡтарын тикшерергә;

- әсәр геройҙарының кайғыһын уртаҡлашырға;

- уҡығанды әхлаки яктан тәрбиәләү, геройҙарҙың кылыҡтарын әхлаки нормалар менән сағыштырырға;

- милли-үзенсәлектә тасуирламалар тексында (уҡытыусы етәкселегендә) айырырға;

- эзэби геройҙар миҫалында сәләмәт йәшәү рәүешенәң файҙаһын аңларға;

- башҡорт телендә диалог алып барырға (уҡылған текстар буйынса фекер алышырға), әңгәмәһенә тыңларға һәм ишетергә, башҡаса фекер йөрөтөргә;

- фольклорҙың кескәй жанрҙарын (такмактар, бишек йырҙары, халыҡ уйындары текстары), эзэби жанрҙарҙы (хикәйә, әкиәт);

- текстың мәғәнәһи өлөштәренәң микротемаларын билдәләргә;

- тексты кабаттан һөйләү планын төзөргә, тексты яңынан һөйләргә;

Текстарҙа тасуирлау тел сараһын - тасуирламаны табырға; милли үзенсәлектә һүрәтләмәләргә айырып күрһәтергә.

3-сө класс

Уҡыусы түбәндәгеләргә өйрәнә:

- текстың йөкмәткеһен тыңларға һәм кабул итергә;

- минутына 60-70 һүз тизлегә менән уҡырға (динамик уҡыу);

- эзэбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға: башҡорт халыҡ ижады, башҡорт халыҡ йыры, кобайыр; башҡорт теленәң идеяһы, пейзажы, һынлы сәнғәт саралары (сағыштырыу, кәүҙәләндерергә);

- художестволы һәм уҡытыу текстарын интерпретациялау (төп һүҙҙәр эҙләү, идея-тематик һыҙатты асыҡлау, мотивтарҙы асыҡлау, авторҙың фекерен аңлау һәм уҡыусы позицияһын билдәләү);

- геройҙарҙың кылыҡтарын тикшерергә, уларҙы баһалау;

- хикәйәләргәң сюжет һыҙаттарын айырып күрһәтергә;

- авторлыҡ позицияһын аңлау;

- тексты телдән өзөмтә итеп килтерергә;

- башҡорт халыҡ йырының һыҙаттарын билдәләргә; башҡорт халыҡ йырҙарының, уларҙы башҡарыусыларҙың, билдәлә курайсыларҙың тарихын белергә;

- эзэби әкиәттәң үзенсәлектәрен, уның халыҡ әкиәттәренән айырмалы булыуын аңларға;

- шиғырҙарҙа әкиәттә билдәләргә, шиғырҙарҙа әкиәт рифмаһының үзенсәлектәрен күрергә;

- өҫтәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанаҡтарын, һынлы һәм мәғлүмәти беләм бирергә ресурстарын текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу өсөн файҙаланарға.

4-се класс

Уҡыусы түбәндәгеләргә өйрәнә:

- минутына 80-90 һүзгә тасуирлап уҡырға;

- беренсе уҡыуҙан һуң уҡыуҙың төп фекерен аңларға;

- башҡорт теленәң шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжғәт, шиғыр-диалог, композиция, идея, повесть, һынлы сәнғәт саралары (синоним, антоним, эпитет, метафора) төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға;

- әсәрҙең тематикаһын, уның идеяһын айырып күрһәтергә;

- лирик герой төшөнсәһенә эйә булыу, лирик герой менән авторҙы айырыу; лирик геройҙың уй-фекерҙәрен, кәйефен, кисерештәрен аңлау;

- әсәрҙә художестволы уйҙырмананы аңлау;

- әсәр/герой/вакиға тураһында фекерендә текстка таянып дәлилләргә;

- китап уҡыуҙың төрлө төрҙәрен - танышыу, өйрәнәү, һайланма, эҙләүгә

кулланырға;

- коммуникатив бурысты иҗәпкә алып, укылған әсәрзәргә нигезләнеп, телдән хикәйә язырға (төрлө адресаттар өсөн);

- кызыкһындырған әзәбиәттә үзаллы һайларға; өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактары (һүзлектәр, энциклопедиялар, Интернет) менән файзаланырға.

ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРУУ

1-се класс - 17 сәғ.

Бүлек	Программа йөкмәтке	Укыусылар эшмәкәрлеге
«Мин укый беләм!» (1 сәғ.)	Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Эй, китап!» Художестволы әсәр. Жанр. Шиғри әсәр. Уның темаһы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүртенселәр	Укытыусы башкарыуында әсәрзе тыңлау. Тексты ижекләп укыу. Үз аллы укыу. Текстың йөкмәткеһен аңлау. Текст азағында бирелгән һораузар (эштәр) менән танышыу. Һораузы эзмә-эзлекле үтәү. Тексты сылбыр буйынса укыу, һайлап укыу. Парлап эшләү. Тексты (дүртле) укыу парта буйынса күршегә. Текст һүзәрән укыузың дөрөслөгөн контролдә тотуу. Укыузы баһаларға маташыу («рәхмәт», «укыуымды тыңлау минең өсөн зур кыуаныс булды», «якшы укыным, рәхмәт» һәм башкалар). Төркөмдәрзә эшләү: шиғырзың төп фекерен айырыу
«Әкиәт укырға яратам» (4 сәғ.)	«Шалкан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койрокһоз» әкиәте. «Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе). Әкиәт әзәби жанр буларак кабул ителә. Уның темаһы (исеме). Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар, көнкүреш, тылсымлы) Әсәр геройзары (ыңғай, кире). Уларзың кылыктарын баһалау. Әкиәттең төп фекере	Әкиәтте ишетеүгә кабул итеү. «Әкиәт» төшөнсәһе өстөндә эш. Ошо әзәби жанрзың үзенсәлектәрән асыу буйынса мини-тикшеренү. Укытыу диалогында катнашыу. «Һез нимә тыңланығыз? Хикәйәме? Ни өсөн? Һин кайзан белдең? Хикәйә һәм әкиәт айырыламы? Нимә?». Һүзлек эше. Йырзарзы кабаттан тыңлау йәки әкиәтте үзаллы укыу. Укыу 2-3 тәкдимде кыскырып укыу. Төшөнсәләрзе үзләштерәү: «исеме» (тема) әкиәттәр, геройзар (ыңғай, кире) әкиәттәр. Әкиәттең төп өлөштәре: башы (йәшәгәйнеләр...), әкиәттең төп өлөшө, әкиәттең азағы, йәғни әкиәттең һуңғы өлөшө («Мин унда булдым, һыра эстем», «Бына әкиәттәрзең ахыры, ә кем тыңланы -

		афарин» һ.б.). Әкиәттәргә һайлап алыу һәм анализлау
«Атай - ғаилә башлығы» (3 сәғ.)	Ф. Сынбулатова. «Атай - ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башкорт халыҡ әкиәте «Кем бай?». Хикәйә әҙәби жанр буларак бирелә. Текстың йөкмәткеһе. Хикәйәненң мәғәнәле өлөштәре. Яңы донъя тәржемәһе. Автовокзалдың төп фекере. Әкиәттең исеме. Әсәр йөкмәткеһенен төп фекерен асқан төп һүҙҙәр. Әсәрҙең иллюстрациялары. Геройҙар, уларҙың кылыҡтары. Әсәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте. Атай - ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә киммәттәренә хөрмәт тәрбиәләү	«Ғаиләлә кем хужа?» тигән тема буйынса фекер йөрөтөү. Текст йөкмәткеһен һүрәтләү һәм хикәйәненң төп һүҙҙәре буйынса күзаллау. Уҡытыусы уҡыуын тыңлау. Тексты үз аллы уҡыу. Уҡылған тексты аңлау. Художестволы әсәрҙе ишетеүгә кабул итеү. Һорауҙарға яуаптар. Әкрәләп ижекләп уҡыуҙан тулы һүҙҙәр менән уҡыуға күсеү. Тынлыҡ билдәләрен айырып уҡығанда тексты уҡыу. Уҡыған теманы, текстың төп фекерен аңлау һәм текстың төп фекерен айырып күрһөтөү (уҡытыусы яҙамында). Геройҙарҙың кылыҡтары, вакифалар, вакифалар, геройҙар өсөн социаль әһәмиәтле хәлдәр тураһында уҡытыу диалогында катнашыу. Геройҙарҙы хөрмәтләүсә (уҡытыусы яҙамында). Уҡылған текстың төп фекерен билдәләү
«Әсәйҙәр һәм кескәйҙәр» (5 сәғ.)	Л. Толстой. «Иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Иҫәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры. Татар халыҡ әкиәте «Өс кыз». Ф. Ғөбәйзуллина. «Минен әсәйем кем?» В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһе). Е. Пермяк. «Ете кат үлсә, бер кат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе). Әсәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты.	Кысҡырып уҡыу. Бүлек һәм әсәр атамаһының мәғәнәһен аңлатыу. Тексты тыңлау һәм уның йөкмәткеһен аңлау. Уҡыған теманы билдәләү, әсәр геройҙарын һүрәтләү. Текстың йөкмәткеһе буйынса һорауҙарға яуап биреү, төп фекерҙе сағылдырыу, геройҙарҙың кылыҡтарын баһаларға маташыу. Геройҙар һүрәтләмәһе. Әсәрҙең йөкмәткеһе буйынса фекер алышыу. Әсәрҙән өзөк, тәкдим менән үз фекерендә (яуап) нигеҙләү. Текста терәк һүҙҙәргә айырып күрһөтөү. Тексты мәғәнәүи өлөштәргә бүлөү. Текстың бер өлөшөн уҡытыусы етәкс. атайҙар. Дөрөҫ, аңлы

	Әсәр геройлары	рәүештә укый белеү оҫталығын үстөрөү буйынса эшмәкәрлегендә баһалау. Шиғырҙы яттан һөйләү - үзендән һайлауың буйынса
«Күңел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт» (3 сәғ.)	Н. Игезйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһеҙ өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Аҡ тағмалы кыз» хикәйәһе. Туған яҡ тәбиғәтенән матурлығын, тирә-яҡ мөхит күренештәрән тасуирлауы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәрәнән, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр. Кешенән тышкы һәм эскә матурлығы. Акылы, кылығы һәм тышкы матур төрө - кешенән эскә һәм тышкы матурлығы индикаторҙары. Тема һәм тексттың төп фекере. Әсәрҙән авторы һәм геройы. Авторҙың геройға мөнәсәбәте. Укыуының геройға мөнәсәбәте	Укыу, аңлы рәүештә йүгерек укыу. Әсәр йөкмәткәһе менән кызыкһыныу. Китап укыуға кызыкһыныуҙы үстөрөү. Әсәр сюжетының тәржемәһе, геройҙарҙың кылыктары һүрәтләнә. Әсәрҙәгә һүрәттәрҙә ҡарау, анализлау, сюжеттың тейешле текст фрагменты менән нисбәте. Рәсем буйынса хикәйәләү өсөн тексттың терәк һүзҙәрән айырып күрһәтөү (укытыуы һорауҙары ярҙамында). Әсәрҙән нимәгә өйрәткәнә тураһында үз фекереңдә белдерөү, әсәр геройына ҡарата үз мөнәсәбәтендә белдерөү, авторҙың геройға мөнәсәбәтен билдәләү (укытыуы ярҙамында)
Резерв - 1 сәғ.		

2-се класс - 34 сәғ.

Бүлек	Программа йөкмәткәһе	Укыуылар эшмәкәрлегә
«Укы, уйлан, уйлан!»	Ф. Туғызбаева. «Мин - укыуы» шиғыры. М. Ғәли. «Укы, эшлә, акыллы йый».	Тексты тыңлау: укытыуы йәки әзерлекле укыуы укыған шиғырҙы иштергә ҡабул итөү.

(2 сәғ.)	3. Күскилдина «Канатһыз турғай» Эсәр. Шигри эсәрзең исеме. Шигри эсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәре. Әкият, уның сюжет һызаттары. Әкият уйы. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы	Әсәрзәрзең йөкмәткеһен аңлау, һораузарға яуап биреү. Укыу: әсәрзәрзән өзөктө кыскырып укыу (тасманы аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына ярашлы укыу тизлегә). Шигырзарзан өзөктәрзе тасуири укыу (төркөмдә эшләү). Эстән укыу: әсәрзәрзән өзөктәр укыу, йөкмәтке буйынса һораузарға яуап биреү. Яттан укыу. Текска һәм өстәмә мәғлүмәт сығанактарына таянып бирелгән таныш булмаған һүззәрзең һәм һүзбәйләнештәрзең мәғәнәһен аңлау. Һынлы сәнғәт әсәренең төп идеяларын билдәләү, сағыштырыу
«Халык ижады ынйылары» (2 сәғ.)	бишек йырзари. Б. Искужин. «Әшкәк-бәшкәк» халык уйыны. «Ак тирәк, күк тирәк» халык уйыны. Бармак уйындари. Каса япраксалари. Фольклорзың бәләкәй жанрзари: бишек йырзари, такмактар, халык уйындари. Бәләкәй фольклор жанрындағы әсәрзәрзең уйы. Әсәрзең сюжет йөкмәткеһе. Халык ижадының тәғәйенләнеше һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте	Фольклор төркөмдәре башкарыуында бишек йырзари һәм такмактары тыңлау. Тыңланған йырзариың (такмактар, бишек йырзари) төрөн билдәләү Төрлө мәғлүмәт сығанактары менән эшләү: һүзлектәр, дидактик материал, «Такмак нимә ул? Ниндәй такмактарзы беләһегез?». Такмактарзың һәм бишек йырзариының художество үзенсәлектәрен асыклау. Үз аллы укыу. Укыу. Төркөмдәрзә эшләү: бирелгән рифмалар буйынса такмактар ижад итеү. Такмактарзың нимәгә өйрәтеүзәре тураһында фекерзәрен әйттеләр. Башкорт халкының фольклор әсәрзәренең (тема, төп фекер, геройзар) төп мәғәнәһен һәм тәғәйенләнешен аңлау. Хәрәкәтле уйындарза һәм бармаклы уйындарза катнашыу. Уйын кағизәләрен үтәү. Хәрәкәтле уйындар ваҡытындағы хәлдә баһалау һәм тейешле положение кабул итеү
«Әкият укырға	Башкорт халык әкиәте «Төлкө менән этәс».	

яратам!» (5 сәғ.)	Дағстандың «Батыр малай» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Ак муйынсак» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһе). С. Михалков. «Һөзөшөм килә» хикәйәһе (Ш. Биккол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Темаһы һәм әкиәт геройлары. Текстың мәғәнәле өлөштәре. Һәр бүлектен башы, төп өлөшө, азағы, үзенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрҙең микротемалары. Вакиға урыны, вақыты, тирә-як мөхит	Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса картиналар өстөндә эш. Һүрәттәр буйынса әкиәттең йөкмәткеһен һәм геройҙарын күзаллау. Әкиәттәрҙе яҙырыуға тыңлау. Әкиәтте ишетегүгә кабул итеү. Үз аллы укыу. Бында кысқырып, ролдәр буйынса укыу. Һорауҙарҙы тыңлау һәм бирелгән һорауҙың мәғәнәһен аңлау, бирелгән һорауҙарға яуаптарҙы дөрөс тултырыу. Әҙәбиәттең иң ябай төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау: хикәйә, әкиәт. Әсәрҙең ыңғай һәм кире геройҙарын таныу һәм уларҙың кылыктары характеристикаһы. Төркөмдәрҙә эшләү: картиналар планын төзөү, нисбәт Геройҙарҙы әкиәттәргә. Әкиәтте сәхнәләштерегүгә катнашыу. Әкиәт, уның геройҙары тураһында үз фекереңде әйтеү
«Яраткан шиғырҙарым» (5 сәғ.)	Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры. А. Игебаев, «Өйрәнгән ул әзергә» һәм «Тыуған як» шиғырҙарын урыс теленә тәржемә иткән. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры. Ф. Туғызбаева. «Балыксы Айтуған бабай» хикәйәһе.	Мәкәлдәрҙең мәғәнәһе өстөндә эш. Әсәрҙәрҙең темаһын мәкәлдәр аша күзаллау. Шиғырҙар тыңлау һәм текстарҙы кабул итеү. Шиғыр (әкиәттәр, хикәйә) жанр үзенсәлектәрен билдәләү. Укыу. Эстән укыу.

	«Бесәйзең өйө яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайысқан бутка бишәргән» емеше. Шигри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәрен кабатлау. Геройзың портретын, кылыктарын, авторзың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүззәр, һүзбәйләнештәр	Укытыу диалогында катнашыу. Тексты үз аллы укыу. Әкиәттең мәғәнә өлөштәрен билдәләү (башланғыс, төп өлөшө, азағы). Укытыусы етәкс. милли-үзенсәлектә сағыштырыуларзы, кәүзәләндерәүзәрзе айырып күрһәтеү. Сылбыр буйынса берәр һөйләм менән укыу. Укыған тексты аңлау Бизәләше буйынса һорауларға яуаптар, геройларзың кылыктарын анализлау. Текстың төп фекерен асыклау. Әсәй алдында бурыс, хәстәрлек тойғоһон тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Башкорт халык ижады ынйылары»	Берлектәге эшмәкәрлектә максаттарын һәм бурыстарын билдәләү. һөзөмтәләр алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрзе планлаштырыу (укытыусы етәкселегендә). Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күрһәтелгән алгоритмға ярашлы эзләү. Бәләкәй төркөмдәрзе эшләү, командала эшләү. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерзе аңлай белеү. Үз укыу ғәмәлдәрен контролдә тоту һәм үзендә контролдә тоту
«Тәбиғәт - беззең матурлығыбыз һәм байлығыбыз» (2 сәғ.)	А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игезйәнова. «Тирәк» хикәйәһе. Төп һүззәр буйынса геройларзы асыклау. Әзәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү	Әкиәттәге тикшерәү: «Япрактың сәнскеле булыуы мөмкинме?», «Кемдә?». Әкиәт геройларын асыклау. Укытыусы укыуын тыңлау. Укыу диалогы: ни өсөн әкиәт (хикәйә)? Укыу эстән. Был максатка өлгәшер өсөн, һез нимә эшләй алаһығыз? Текстың төп фекерен асыклау. Әкиәттең мәғәнә өлөштәрен таныу. Ижади эште парлап башкарыу: дуҫ өсөн әкиәт буйынса һораулар төзәү, яуаптар. Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү

«Матур эш итеүсе матур» (6 сәғ.)	Ф. Исәнғолов. «Флүрәнәң ғәйебе нимәлә?». С. Якупов. «Кем мактансың?» А. Йәғәфәрова. «Дуслык менән шаярмайзар» хикәйәһе. Ф. Исәнғолов. «Һызар менән уйнарга яраймы?» Улар безгә «кыззар менән уйнарга мөмкинме?» тигән һораузар өстөндә фекер йөрөтөргә тәкдим итте. А. Толстой. «Кандала». Ф. Исәнғолов. «Ғәбиттең сере нимәлә?». Ж.Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе. Текстың сюжетлы төзөлөшө. Сюжеттың үсеш (ғәмәлдәрҙең башланыуы, төп әһәмиәтле эштәрҙе башкарыу, вакиғаларҙың тамамланыуы; вакиғаларҙың ваҡыты һәм урыны). Төп һүҙҙәр төп эстәлеген сағылдыра. Тексты кайтанан һөйләү планы. Һөйләшеү кыскартылған. Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары (темп, интонация). Әсәрҙең тәрбиәүи һәм үстөрөүсә әһәмиәте	Укытыусы укыуын тыңлау. Әсәрҙәре (Ф.Исәнғолов, А. Толстой, Ж.Кейекбаев) авторҙарына кызыкһыныу белдереү. Интернет селтәрәндә укытыусының һорауҙары буйынса әсәр авторҙары хақында мәғлүмәт эҙләү. Үз - үҙендән укыу, абзацтар буйынса тасуири укыу. Укылған әҙәби әсәрҙәргә анализ: теманы, төп фекерҙе, эш-хәрәкәттәрҙең эзмә-эзлелеген, художестволы тасуирлау сараларын билдәләү. Әсәрҙәр буйынса тиҫтерҙәре менән бәхәстәрҙә катнашыу, үз карашын белдереү. Әсәрҙәргә планға ярашлы тәржемә итеү. Әсәрҙәргә кыскаса хикәйәһе. Коллектив эш: авторлыҡ позицияһын аңлатыу. Парлы эш: геройҙарҙы сағыштырыу, уларҙың кылыҡтарын анализлау. Укығандарҙы әхлаки яктан тәрбиәләү, геройҙарҙың кылыҡтарын әхлаки нормалар менән сағыштырыу. Сәләмәт йәшәү рәүешенең файҙаһын аңлау. Геройҙарҙың кайғыһын уртаҡлашыу, уларҙың тойғандарын тойоу, әсәр геройҙарына ярзам итеү
«Тыуған йортон, ерем - күңел яктыһы» (4 сәғ.)	Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур» шиғырын. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыҙ» хикәйәһе. В. Исхаков. «Үгәй инә үләнә», «Бәпембә» шиғырҙары. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсеге билдәһе). Сюжеттың айырмалығы һәм окшашлығы, әсәрҙәргә тематикаһы.	Укытыусы башкарыуында әсәрҙәр тыңлау. Әсәрҙәргә ишетеүгә кабул итеү. Әсәрҙәр темаһын билдәләү. Башҡортостан Республикаһының баш калаһы тураһында презентация, слайдтарҙы анализлау. Эстән укыу. Шиғырҙарҙы кысқырып укыу. Телдең тасуирлау сараһын билдәләү: тасуирлау. Әсәрҙең йөкмәткеһен анализлау. Яуапты тест тәкдими менән нигеҙләү. Текста йәки шәхси тәҗрибәгә таянып, үз фекерендә белдереү. Укытыусы тәкдим иткән художестволы-лингвистик мини-

	Әсәрзең икенсе дәрежеләге персонаждары. Геройзың портреты. Геройзарзың карарзары кабул ителде. Авторзың, укыусының һәм укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Әсәрзең тасуирлау теле: тасуирлама. Милли үзенсәлекле һүрәтләүзәр	тикшеренеү планы буйынса узғарыу
«Байлык, муллык, именлек - ныкышмалы хезмәт емеше» (4 сәғ.)	Н. Игезйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе. Г. Ситдикова. «Сер» хикәйәһе. Әсәрзең мәғәнәүи өлөштәренәң сәбәп-тикшерәү бәйләнеше. Һәр мәғәнә өлөшөнәң терәк, төп һүзәрә һәм һүрәттәре. Һәр мәғәнә өлөшөнәң темаһы. Текстың кыскаса йөкмәтке планы. Текстың кыскаса йөкмәткеһе. Языусылар кешенәң тормошонда (уңышында) хезмәттең әһәмиәте тураһында	Укытыусы башкарыуында әсәрзәр тыңлау. Мәкәлдәрзең әсәр йөкмәткеһенә нисбәте. Үз аллы укыу. Бер һөйләмдән кысқырып укыу. Әсәр геройзарын автор һүзәрә менән танып белеү, ыңғай һәм кире геройзарзы асыклау. Әсәр буйынса диалог ойоштороу өсөн телмәр шарттарын тыузырыу, әңгәмәсене тыңлай һәм диалог алып бара белеү оҫталығын үстәрәү, үз фекерендә дәлилләү. Кешеләр тормошонда хезмәттең әһәмиәтен билдәләү. Коллектив эш: әсәрзең планын төзөү. Эш һөйөүсәнлек тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Башкорт языусылары тыуған як тураһында»	Берлектәге эшмәкәрлектәң максаттарын һәм бурыстарын билдәләү. һөзөмтәләр алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрзе планлаштырыу (укытыусы етәкселегендә). Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрзе эшләү, командала эшләү. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерзе аңлай белеү. Үз укыу ғәмәлдәрен контролдә тотоу һәм үзендә контролдә тотоу
Резерв - 2 сәғ.		

3-сө класс - 34 сәғәт.

Бүлек	Программа йөкмәткеһе	Укыусылар эшмәкәрлегә
«Белем көнө» (1 сәғ.)	С. Әлибаев. «Без өсөмсөгә күстек» шиғыры. М. Кәрим. «Укытыусыға» шиғыры. Шиғри әсәрҙең (ритм, рифма, рифм төрҙәре) үзенсәлектәрен кабатлау. Шиғырҙар тематикаһы. Төп фекер (кабатлау)	Укытыусыны тыңлау һәм кабул итеү. Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. «Безҙең класс» темаһына диалог алып барыу. Каникулдар тураһындағы кыска хикәйәләү монологик фекерҙәр формаһындағы тәҫсираттарҙы яҡтыртыу. Үз фекерен дөрөҫ һәм нигеҙле белдереү. Туған телдә диалог алып бара белеү. Шиғырҙарҙа художестволы тасуирлау сараларын билдәләү. Укыу эстән. Шиғырҙы тасуири укыу. Укытыусы хеҙмәтенә ихтирам тойғоһо тәрбиәләү. Текстарҙа бирелгән мәғлүмәттә кабул итеүгә һәм аңлауға ылыҡтырыу
«Көзгө кояшы йөзә зәңгәр күктә» (5 сәғ.)	М. Кәрим. «Көз» шиғыры. Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры. А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе. Д. Талхина. «Дуҫтар көз каршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көз еткәс» шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Коштарҙың йыйылышы» әкиәте. Әсәр сюжетының уйы. Хикәйәләрҙең сюжет һыҙаттары. Авторлыҡ позицияһы. Гәзит укыусының карашы. Нүрәтләү саралары: сағыштырыу, кәүҙәләндереү. Цитата	Укылған әсәрҙең төп фекерен аңлау, әсәр темаһын билдәләү. Презентацияны карау һәм уның нигеҙендә диалог төҙөү, диалогта цитаталар кулланыу. Телдәге художестволы тасуирлау саралары тексында билдәләү: сағыштырыу, сағылдырыу. Окшаш йәки окшаш хәлдәрҙә процестарҙың, вакифаларҙың үсәшеү ихтималлығын һәм уларҙың эзәтәләрен күҙәтәү. Тема буйынса өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанаҡтарын, һанлы белем биреү ресурстарын файҙаланыу. Әсәрҙе тасуири укыу. Әсәрҙән өзөктәр укыу. Тәбиғәткә һаҡсыл караш тәрбиәләү. Кеше тәбиғәттең бер өлөшө булыуын аңлау
«Башкарған эштәр һүҙҙәргә карағанда күберәк һөйләй» (4 сәғ.)	Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә сокор каҙһаң, үзендән төшөрһөң» хикәйәләре. К. Даян. «Өзөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтанғәрәев. «Кем алданды?». Н. Игеҙйәнова. «Актырнак» хикәйәһе.	Әсәр язмаларын тыңлау. Төп фекерҙе аңлау. Әсәрҙәрҙе үз аллы укыу. Әсәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен билдәләү. Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Художестволы текстар интерпретацияһы һәм анализының ябай

	Әсәрзең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлык позицияһы (кабатлау). Геройзарзың кылыктарын анализлау. күсереп ултыртыу мотлак. Балала киммәтле ориентирзар формалаштырыу	алымдарына эйә булыу. Геройзарзың кылығын әхлаки баһалау һәм уны нигезләү. Геройға ауыз-тел характеристикаһын биреү, геройзарзың кылыктарын анык баһалау. Геройзарзың кайғы уртаклашыуы, хис-тойғолар белдереүе. Әңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә. Йәшәү өсөн киммәтле ориентирзар булдырыу. Әхлаки киммәттәргә ылыктырыу
«Рус языусыларының әсәрзәре» (6 сәғ.)	М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән куяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмри тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хақында әкиәт» (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсә билдәһе). «Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән куяндар» әсәрзәренәң дәйөм тематикаһы. Шиғыр-монолог. Геройзың һөнәрзәр тураһында шиғыр фекерзәре. Әзәби әкиәт. Шиғырзарзағы әкиәт. Шиғырзарза әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәре	Әсәрзе үз аллы укыу. Вакиғалар үсешен күзәтеү, әсәрзе мәғәнәүи өлөштәргә бүлеү, план төзөү. Текста художестволы-һүрәтләү сараларын билдәләү һәм уларзы телгә әйләндереү. Әкиәт геройзарын билдәләү. Әкиәттәргә, геройзарзың кылған эштәренә анализ яһағанда сәбәпсә-тикшереү элементәһен урынлаштырыу. Әсәрзәрге тасуири, йүгерек укыу. Әсәр йөкмәткеһен план буйынса тәржемә итеү. Текстар менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарзы табыу һәм төзәтеү. Укығандарзы әхлаки яктан ориентирлау, геройзарзың кылыктары менән әхлаки нормалар нисбәте. Тәбиғәткә, бөтә йәнлектәргә һаксыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Уға зыян килтергән ғәмәлдәрзе кабул итмәү, кайғы уртаклашыу, хөрмәт һәм игелек сағылдырыу. Әзәби әкиәттәң үзенсәлектәрен айырыу. Шиғырзарзағы әкиәт менән танышыу
Проект эше (1 сәғ.)	«Бөтә һөнәрзәр зә мөһим»	Укытыусы тәкдим иткән билдәле бер алгоритм (план) буйынса проект эштәрен башкарыу. Бәләкәй төркөмдәрзә, командала эшләү. Мәғлүмәт алыу сығанактарын билдәләү. Ижади һәм эзләү-тикшеренеү характерындағы проблемаларзы хәл итеү алымдарын табыу һәм үзләштереү. Проект эшенәң темаһына ярашлы текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу һәм анализлау.

		Тирә - яктағыларға ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтәү. Хезмәткә һәм уның һөҙөмтәһенә мотивацияны үстәрәү. Класс алдында сығыш яһау. Үз өлөшөндө дөйөм һөҙөмтәгә баһалау
«Тәңкә-тәңкә карзар яуа...» (4 сәғ.)	Н. Нәжми. «Кыш». Ш. Бабич. «Кышкы юлда». М. Садикова «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафилова. «Ни өсөн кыш кырыс холокло?». Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, Һынландырыу. Пейзаж. Авторҙың һүзҙәрҙән таянып, геройҙарға анализ яһау	Әсәрҙә вакифалар үсәһе ихтималлығын күзаллау. Укылған әсәр, уй, уның төп фекере темаһын аңлау. Әзәбиәт теорияһының туған телдә һынлы һәм тасуирлау сараларын (сағыштырыу, тасуирлау, Һынландырыу) һәм элементар төшөнсәләрен (пейзаж, ритм, рифма) билдәләү. Эстән укыу. Әсәрҙә тасуири укыу. Һайланма укыу. Әсәрҙән өзөктәр укыу. Әсәрҙең ыңғай һәм кире геройҙарын билдәләү, геройҙарҙың кылыктарын аныҡ баһалау, уларҙың портретына характеристика биреү, авторҙың һүзҙәрҙән файҙаланып геройҙарҙың характеристикаһы. Әсәр йөкмәткәһен тәржемә итеү. «Башкортостанда кыш» темаһына диалог, хайуандарҙың, коштарҙың тәбиғәтән һәм кышкы тормошон, балаларҙың кышкы уйындарын, кышкы байрамдарҙы тасуирлау. Әңгәмәһенә яуабын баһалау. Эстетик киммәттәргә ылыҡтырыу. Тәбиғәткә һаҡсыл караш тәрбиәләү. Интернет селтәрҙә башкорт халкының боронғо кәһебә - һунар тураһында мәғлүмәт эзләү
«Өйөм, илем, халкым - минең киләһегем» (6 сәғ.)	Н. Нәжми. «Родина» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил кайҙан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» кобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе. К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү.Сирбаев. «Самат олатай кайындары», «Ололар	Клашаш башкарыуында әсәрҙә тыңлау. Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Тел средстволары тексында һудожестволы тасуирлау билдәләмәһе (күзәләндрерәү, сағыштырыу). Үз аллы укыу. Билдәләнгән максатка ярашлы, һайлап укыу. Төшөнсәләргә билдәләү: башкорт халыҡ ижады, кобайыр. Текстарҙы классификациялау өсөн билдәләр билдәләү,

	һүзе - акылдың үзе» хикәйәләре. Башкорт халык йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш кала» шиғыры. Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе. Башкорт халык ижады. Кобайыр. Башкорт халык йыры. Башкорт халык йырҙарының тарихы, уларҙы башкарыусылар, билдәле курайсылар	һайлауыңды нигезләү. Текстар менән эшләгәндә хаталарҙы табыу һәм төҙөтөү. Республикабыҙдың тарихын, Башкортостан Республикаһының күренекле курайсыларын беләү. Башкорт халык йырҙарын тыңлау. Үзенең этник һәм милли сығышын аңлау, күп милләтле Рәсәй йәмғиәте киммәттәрен формалаштырыу. Үз Тыуған илең өсөн ғорурлыҡ тойғоһо, башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтерергә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү тәрбиәләү. Өлкәндәргә карата ихтирам тәрбиәләү. Башкорт халкының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт халкының тарихына ғорурлыҡ, хөрмәт, кызыкһыныу тәрбиәләү.
«Донъя халыктары әҙәбиәте» (5 сәғ.)	Э. Хемингуэй. «Карт менән диңгез» повесы (өзөк). (Г. Ғиззәтуллина тәржемәһе). О. Уайльд. «Йондоз-малай» әкиәте (Г. Ситдикова тәржемәһе). Гримм кәрҙәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сыскан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Буракаева тәржемәһе). Донъя халыктары әкиәттәренең үзенсәлектәре (башкорт халык әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сыскан балаһы Пик-Пик» - бер кемдең ярҙамһыз тормоштон акылына өйрәнгән кыйыу һәм аңлы тураһында яҡшы тарих. «Бремен музыканттары» - данлы Бремен калаһына юлланырға карар иткән һәм урам музыканттары булып киткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоз малай» һәр кемгә изгелек менән карарға	Башкорт балалар әҙәбиәтенең зур булмаған художестволы әсәрҙәре жанрҙары - хикәйә, повесть. Төрлө жанрҙағы әсәрҙәрҙең сюжетын күҙәтөү. Үз аллы укуы. Ролдәр укылыу. Телдә художестволы тасуирлау сараларын, әкиәттәрҙең жанр үзенсәлектәрен билдәләү. Әкиәттәр төрөн билдәләү. Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса һүрәттәргә һайлау. Әкиәттәр буйынса йәнһүрәттәр карау һәм анализлау. Сәнгәттең төрлө төрҙәренә, үҙеңдә һәм башка халыктарҙың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәттә һәм художество мәҙәниәтенә кызыкһыныуҙы ылыҡтырыу. Кеше тормошонда хезмәттең киммәтен аңлау, төрлө һөнәрҙәргә кызыкһыныу. Улар кыйыулыҡ, тәүәккәллек, ныкышмалылыҡ, зирәклек, берҙәмлек төшөнсәләрен тикшерә. Башкаларға карата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү. Максатка ынтылышлылыҡ сифатын тәрбиәләү

	өйрәтә. Повесть. Оло йәштәгеләр һәм диңгез тураһындағы повестың мәғәнәһе	
Проект эше (1 сәғ.)	«Һүрәттәрҙә хайуандар тураһында әкиәт геройҙары»	Берлектәге эшмәкәрлек максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү, уға ирешеү буйынса эш планын (ролдә бүлеү, процесты һәм уртаҡ эшмәкәрлек һөҙөмтәһен тикшереү) коллектив билдәләү. Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрҙә эшләү, командала эшләү. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Бәләкәй эшсә төркөмдә катнашыусыларға етәкселек итергә, йөкләмәләрҙә үтәргә, уларға буйһонорға әзерлек күрһәтеү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәһенә тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерҙе аңлай белеү. Текстарҙа бирелгән мәғлүмәтте аңлауға ылыҡтырыу, эстетик зауыҡ формалаштырыу. Үз - ара хөрмәт тәрбиәләү
Резерв - 1 сәғ.		

4-се класс - 34 сәғәт.

Бүлек	Программа йөкмәтәһе	Укыусылар эшмәкәрлегә
«Мәктәбем минең тыуған йортом» (2 сәғ.)	Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Кояшлы китап». Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәбемә» шиғыры. З. Биһшева. «Кояш нимә ти?» Шиғыр-монолог, мөрәжғәт, шиғыр-диалог. Әсәр тематикаһы, идея. Шиғри әсәрҙең уйы. Лирик герой. Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәрә һәм уйҙары.	Класташ башкарыуында йәки үз аллы укыуға әсәрҙе тыңлау. Билдәләнгән бурыска ярашлы, Һайлап укыу әсәрҙең тематикаһын һәм идеяһын билдәләргә тейеш. Әсәрҙең интерпретацияһы. Геройҙарҙың кылыҡтарын тикшереү һәм баһалау. Лирик геройҙың төп фекерен, кәйефен һәм кисерештәрөн билдәләү. Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжғәт, шиғыр-диалог билдәләрен, шиғыр төҙөү үҙенсәлектәрөн билдәләү. Әсәрҙең тасуирлау сараларын (синоним, антоним, эпитет,

	Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе	сағыштырыу, кәүзәләндерер, метафора) өйрәнү өстөндә эш. Шәхесте үстөрүзә китаптың роле һәм тәғлимәттең шәхси мәғәнәһен аңлау. Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Укытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәт тойғоһо тәрбиәләү
«Дуҫтарыңдың кәзерен бел!» (5 сәғ.)	М. Ғафури. «Кыр казы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы дуҫ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүззәре». Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҫлык». Р. Байбулатовтың «Күгәрсендәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыз» әкиәте. Башкорт азыуыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт). Дуҫлык хақында хикәйәләр. Хикәйәләге вакиғалардың вақыты һәм урыны. Исем, мәғәнәүи өлөштәр, әсәрҙең идеяһы (кабатланыу). Автордың, азыуыһының, ақытыуыһының әсәр геройына мөнәсәбәте. Вакиғалары, геройардың кылыктарын тикшерер һәм баһалау. Геройдың портреты төшөрөлгән. Әсәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте	Тексты сағыу итеп йүгерек ақыу. Мәғлүмәтте, геройардың кылыктарын, текста бирелгән вакиғалары эмоциональ кабул итер һәм аңлау. Эзләу буйынса һайланма ақыу күнекмәләренә әйә булыу. Ақыған кешенең ниәтен билдәләу. күсереп ултыртыу мотлак. Улардың кылыктарын баһалау. Текстың йөкмәткеһе буйынса һорауары дөрөс билдәләу һәм уларды әңгәмәсегә бирә белеу. Уның аяабын тыңлау һәм баһалау. Әсәрҙең ролдәре буйынса тасуирлы ақыу, уларды сәхнәләштерер. Башкорт телендә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерҙе аңлай, уның менән килешкән осракта, әсәр йөкмәткеһенән факттар менән нигезләп, үз фекерендә тыныс яклай белеу. Әсәр геройарына, дуҫтарына, класташтарына карата кайғы уртаклашыу, изгелекле ярзам күрһәтер. Башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтерергә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү
«Кешене хезмәт бизәй» (4 сәғ.)	Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахмановтың «Капитан» әсәре. М. Әхмәтшиндың «Кәрәзле бал» спектакле. Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе. Әсәр авторы. Уның әсәренен үзенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройар (шәхестәр), улардың кылыктары (кабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар,	Йүгерек һәм сағыу ақыу. Акылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Геройдың кылыктарын (кылған ғәмәлдәрен) күзәтер, уның кылыктарын башкалардың эштәре менән сағыштырыу. Үзендә тормош тәҗрибәңә таянып һәм өйрәнелгән факттар нигезендә һығымта (һығымта) яһарға мөмкин. Телдән нәфис тасуирлау саралары тексында билдәләу һәм уларды телмәрҙә кулланыу. Әсәрҙең логик-мәғәнәүи өлөштәрен, темаһын һәм сюжетын,

	антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларзың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хезмәттең әһәмиәте	геройзарзы һәм уларзың кылыктарын билдәләү. План төзөү һәм йөкмәткеһен үзгәртеү. Һеззә тирә-яктағы ысынбарлыктың матди һәм рухи киммәттәренә һаксыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Өлкәндәрзең, шул иҗәптән укытыусыларзың укыу эшмәкәрлегә һәм хезмәте һөҙөмтәләрен анык баһалау. Хезмәттең кешелектең бөтә матди һәм рухи байлыктарының нигезе булыуын аңлау. Укыған әсәрзәр нигезендә коммуникатив бурысты иҗәпкә алып (төрлө адресаттар өсөн) телдән һөйләү язмаһын калдырыу
«Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булып калуы еңелме?» (5 сәғ.)	Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайзары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шиймә» шийғыры. С. Латипов. «Еләк ерзә бишә» хикәйәһе. Л. Якшыбаеваның «Актырнак». Художество жанрзары үзенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдең тасуирлау сараларының үзенсәлегә, сюжеттар төзөү һ.б. Геройзарзың темалары, идеялары, кылыктары окшаш. Авторзар һөйләүзәрендә, халык, автор әкиәттәрендә изгелек һәм яуызлык темаһы. Геройзарзың кылыктары әхлак күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларзың кешенең шәхси сифаттарын үстәреү тураһында әсәрзәре	Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Әзәби мини-тикшеренеү процесында катнашыу, бурыс куйыу һәм уны хәл итеү. Әзәби тикшеренеү эшмәкәрлегә максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү һәм һаклау, уны тормошка ашырыу сараларын эзләү һәм яңы алымдарын кулланыу һәләтенә эйә булыу. Һайлап һәм эзләп укыу. Һығымта яһау. Телгә карата тәҗсирлелек сараларын кабул итеү һәм уларзы телдә урынлы кулланыу. Әхлак күзлегенән геройзарзың кылыктары, геройзың кылыктары тураһында үз фекерен дәлилләү. Вакиғалар үсешен күзәтеү һәм әсәрзең мәғәнәүи өлөштәрен билдәләү, уларзың нигезен, планын төзөү һәм текст йөкмәткеһен һөйләү. Әсәрзең ыңғай геройзары миҗалында хәүефһез сәләмәт йәшәү рәүешенә кулайлама төзөү. Ижади хезмәткә, уның һөҙөмтәһенә, халык байлығының матди һәм рухи киммәттәренә һаксыл мөнәсәбәткә дәрәһәндәреүзе үстәреү
«Тыуған ерем минең!» (4 сәғ.)	А. Игебаев. «Кәзерле тыуған ерем!» шийғыры. «Урал» поэмаһы (өзөк). Я. Хамматов. «Салауат» романынан өзөк. Ф. Иҗәнғолов. «Басыузағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал қояшы», «Тыуған ерем минең»	Әсәрзе үз аллы укыу һәм уның йөкмәткеһен аңлау. Художество жанрзары темаһын аңлау, идея тәрәнлегә. Поэманың һәм хикәйәһең художество үзенсәлектәрен, текстың структураһын, телдең художестволы тасуирлау сараларын билдәләү һәм аңлау, уларзы телдән һөйләүзә урынлы кулланыу.

	Тыуған як тураһында шиғырлы әсәрзәр. Тәбиғәт кинлектәрен, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслә халыктарын данлау. Поэманың (шиғриәттәң) художество жанрзары, хикәйә. Уларзың текст структураһы үзенсәлектәрә. Әсәрзәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрзарының идея, уй-ниәттәрә тәрәнлегә	Һораузы дәрәс формалаштырыу һәм әсәрзә интерпретациялау барышында уны әңгәмәсегә бирә белеү. Әңгәмәсенәң яуабын баһалау. Әсәрзән өзәктәр укыу, һайлап укыу. Тәбиғәткә, матди һәм рухи киммәттәргә һаксыл мөнәсәбәт тәрбиәләү, тыуған төйәктәң эшһөйәр һәм рухи яктан көслә халкына ихтирам тәрбиәләү
«Тыуған илендәң тарихын бел!» (4 сәғ.)	М. Кәрим. «Беззәң өйзәң йәмә» (өзәк), «Билдәһез һалдат» повестары. Ф. Акбулатова. «Атай икмәгә» хикәйәһе. Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры. Художество жанрзарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткәһенәң художество һәм структура үзенсәлектәрә. Повестың мәғәнәлә өлөштәрә. Ошо художество жанрындағы вакиғалар урыны һәм вакыты	Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Тыуған илен, тыуған төйәгәң тарихына кызыкһыныу уятыу. Тарихи мәғлүмәт сығанағын һайлау эшмәкәрлектәң темаһына һәм максатына ярашлы: дәрәсләк, һүзләк, белешмә, энциклопедия, интернет селтәрә һәм башкалар. Бирелгән алгоритмға ярашлы, кәрәклә сығанақта асыктан-асык бирелгән мәғлүмәттә табырға. Төрлө укыу төрзәрән кулланыу - танышыу, өйрәнәү, һайлап алыу, эзләү юлы. Мөһим һәм дәрәс булмаған мәғлүмәттә үз аллы йәки укытыусы тәкдим иткән тикшерәү ысулы нигезендә таныу (һүзләктәр, белешмәләр ярамында). Башкорт художестволы тасуирлау тел сараларының үзенсәлектә үзенсәлектәрән аңлатыу. Төрлө социаль хәлдәрзә өлкәндәр һәм тиһтерзәр менән хезмәттәшлек итеү, конфликт тыузырмау, бәхәслә хәлдәрзән сығыу юлдарын табыу, төрлө фекерзәр булыу мөмкинлеген таныу оһталығын үһтерәү. Тыуған яғындың, тыуған ерендәң тарихын белеү, хөрмәт итеү.
«Рус һәм сит ил языуыларының әсәрзәрә» (8 сәғ.)	А. Пушкин. «Балыксы һәм балык һакында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржәмәһе). А. Чехов. «Акмаңлай» хикәйәһе (тәржәмәһе билдәһез). Бианки В. «Кәжүк балаһы» (тәржәмәһе билдәһез).	Әсәрзә үзаллы укыу күнәкмәләрен тәрбиәләү. һайланма укыу. Әсәрзә интерпретациялау оһталығын үһтерәү. Портреттың, геройзар кылыктарының тулы характеристикаһы һәм тегә йәки был вакиғаларға мөнәсәбәтәңдә белдерәү. Авторзың художестволы уйзарын билдәләү. Әсәрзәрзән композицион үзенсәлектәрән анализлау. Вакытка, вакиғалар, ситуациялар киләп сыккан урынға һ.б. ярашлы төрлө

	Михалковтың «Китап һөйөүсе» (К. Даян тәржемәһе). Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте - А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм кәрзәштәр. «Акыллы көтөүсе» әкиәте (тәржемәсәһе билдәһе). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсәһе билдәһе). А. Ванаг. «Аккош» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе). Рус классиктарының һәм донъя әзәбиәтенәң әсәрзәре. Авторзәр әсәрзәренәң сюжет үзенсәлектәре. Әсәрзәр идеяларының берзәмлегә - изгелек яуызлыкты еңә. Сағыштырыуларзың, кәүзәләндерәүзәң, метафораларзың милли үзенсәлегә, уларзың нәфис һүззәгә әһәмиәте. Әсәр геройы: уның портреты, телмәре, кылыктары, уй-фекерзәре. Әсәрзәң композицион үзенсәлектәре. Фекер йөрөтөү (монолог). Геройзәр диалогы. Һынлы сәнғәт һезе	художество жанрзәрының сюжет линияһын күзәтеү. Рус языусылары һәм донъя әзәбиәте әсәрзәренә кызыкһыныузы үстәреү. Рәсәй граждандар берзәйлеген, художество мәзәниәтенә хөрмәтләнә мөнәсәбәттә һәм кызыкһыныузы, төрлө сәнғәт төрзәренә, үз халкының йолаларына һәм ижадына һизгерлектә булдырыу
Проект әше (1 сәғ.)	Мостай Кәримдәң «Беззәң өйзәң йәмә» повесы буйынса төшөрөлгән «Һеңлекәш» фильмы хақында	Шәхси йәки төркөмлә проект әше өстөндә эшмәкәрлек ойоштороу. У этаптарын азымлап тормошқа ашырыу планын төзөү. Берлектәгә эшмәкәрлек максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү. Максатқа ирешәү буйынса коллектив эш планын төзөү (ролдәрзә бүләргә, һөйләшәп килешергә, процесты һәм уртақ эш һөзөмтәһен тикшерергә). Парлап, бәләкәй төркөмдәрзә, командаларзә эшләү. Бәләкәй эшсә төркөмдә катнашыусылар менән етәксәлек итергә

		йәки йөкләмәләрҙе үтәргә, буйһонорға әҙер булыу. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Клас алдында сығыш яһау
Резерв - 1 сәғ.		

№	Планлаш. дата	Факт ик.да та	Дәрестәр теманы	иҗкәрмә
			Укы, эшлә, акыл йый (4 с.)	
1	4.09		Мин укыусы. Ф. Туғызбаева.	
2	6.09		Баскыс. Ф. Иҗәнғолов.	
3	11.09		Канатһыз турғай. З. Кускилдина.	
4	13.09		Кешегә кәрәк белем. Ш. Бикколов.Диагностик эш.	
			Халкым йыйған ынйылар (6 с.)	
5	18.09		Бишек йырзаны.	
6	20.09		Өшкәк-бешкәк, йәки безең уйыныбыз.	
7	25.09		Бармактар менән уйындар.	
8	27.09		Шаяртыузар.	
9	2.10		Такмактар.	
10	4.10		Йомғаклау дәресе.	
			Әкият укырга яратам (13 с.)	
11	9.10		Без әкият тыңлайбыз.	
12	16.10		Төлкә менән әтәс.	
13	18.10		Төлкә менән әтәс.	
14	23.10		Айыухас менән Айыукәс мәктәптә.Белемдәрзе тикшерәү (1-се сирек)	
15	25.10		Айыухас менән Айыукәс мәктәптә.	
16	8.11		Батыр малай.	
17	13.11		Сакрылмаған кунак.	
18	15.11		Күгәрсен күзгәре. Д. Талхина.	
19	20.11		Төлкә менән кырымска. А. Мөсифуллин.	
20	22.11		Терпе ниңә энәле? А. Ғарифуллина.	
21	27.11		Ай акылға ултыртты. З. Кускилдина.	
22	29.11		Төлкә менән кәзә тәкәһе.	
23	4.12		“Әкиәттәр илендә» йомғаклау.(1 сирек)	
			Шып-шымбулдык, тынғанбыз, Без бит шиғыр тыңлайбыз (7 с.)	
24	6.12		Әсәйемдәң кулы күп. Ф. Туғызбаева.	
25	11.12		Карлуғас. Бесәй менән сыскандар.	
26	13.12		Тыуған як. А. Игебаев.	
27	18.12		Корот. Буза. Көбә. С. Ғәләүетдинов.	
28	20.12		Балыксы Айтуған бабай. Ф. Туғызбаева.	
29	25.12		Бесәйең өйө яна.	
30	27.12		Йомғаклау дәресе (2 сирек). Шаяндар һәм тапкырзар.Белемдәрзе тикшерәү.	
			Тәбиғәт – матурлык, байлык; Һахлаһын уны бар халык (8 с.)	
31	10.01		Урман китабы. Б. Ноғоманов.	
32	15.01		Урмансы малай. А. Игебаев.	
33	17.01		Шыкыйыусы, шәп йүгерәүсе коштар. Ғ. Ишбулатов.	
34	22.01		Тыңлауһыз сана менән саңғы. Ф. Иҗәнғолов.	

35	24.01		Сәнскеле күлдәк. А. Йәғәфәрова.	
36	29.01		Карзағы языузар. Ф. Фәткуллина.	
37	31.01		Тирәк. Н. Игезйәнова.	
38	5.02		Йомғаклау дәресе.	
			Әзәп төбә – матур гәзәт (16 с.)	
39	7.02		Флүрәнәң ғәйебе нимәлә? Ф. Исәнғолов.	
40	12.02		Кунак табыны. Ф. Фәткуллина.	
41	14.02		Кем мактансык? С. Якупов.	
42	19.02		Дуслык менән шаярмайзар. А. Йәғәфәрова.	
43	21.02		Дуслык менән шаярмайзар. А. Йәғәфәрова.	
44	26.02		Рәхмәт яуганда. Г. Якупова.	
45	28.02		Батырзар! Ф. Исәнғолов.	
46	4.03		Кыззар менән уйнарга яраймы? Ф. Исәнғолов.	
47	6.03		Тискәре. К. Ильясов.	
48	11.03		Каскан әйберзәр. З. Кускилдина.	
49	13.03		Ғәбиттең сере нимәлә? Ф. Исәнғолов.Белемдәрзе тикшерәү.	
50	18.03		Һин ни эшләр инең? Ф. Исәнғолов.	
51	20.03		Үсегеүсэн бер малай. Ф. Туғызбаева.	
52	1.04		Нимә тип яуап бирер инең? Ф. Исәнғолов.	
53	3.04		Оморзак бабай. Ж. Кейекбаев.	
54	8.04		Йомғаклау дәресе.	
			Тыуған йортом, ерем – минең күңел нурым! (6 с.)	
55	10.04		Мин йәшәйем Уралда. Г. Ғәлиева.	
56	15.04		Баш калала шундай матур. . Ф. Туғызбаева.	
57	17.04		Өфә – безең баш калабыз. Й. Солтанов.	
58	22.04		Тыуған яктарым һәйбәт! М. Садикова.	
59	24.04		Өй туйы. З. Кускилдина.	
60	29.04		Үгәй инә үләне. Кесерткән. Бәпембә һамактары. Оскон.	
			Байлык, муллык – тормош етеш, хезмәттән алынған емеш (8 с.)	
61	2.05		Өлгөргәнлек һынауы. Ф. Исәнғолов.	
62	6.05		Уңған уң кул. Икмәк. Әпәкәй.	
63	8.05		Көтөлмәгән осрашыу. А. Ғарифуллина.	
64	13.05		Янғын. Н. Игезйәнова.Йыллык тикшерәү эше.	
65	15.05		Әсә рәхмәте. Рәхмәттәр биргән рәхәт.Белемдәрзе тикшерәү.	
66	20.05		Ярғанат. Кемдәр маладис була?	
67	22.05		Сер. Бик ярата мине эш.	
68	24.05		Йомғаклау.	

УКЫТЫУ МЕТОДИК ӘСБАПТАР БЕЛЕМ БИРЕУ ПРОЦЕССЫН УКЫТЫУ МЕТОДИК ЯКТАН ТӘБМИН ИТЕУ.

УКЫУСЫ ӨСӨН МОТЛАК УКЫТЫУ МАТЕРИАЛДАРЫ

1. Сынбулатова, Ф.Ш., Дәүләтшина, М.С. «Әзәби укыу» (2өлөштә). Дөйөм белем биреү ойошмаларының 1-се класы өсөн дәреслек. Өфө: Зәйнәб Бишева исемдәге «Китап» нәшриәте.

2. Сынбулатова, Ф.Ш., Иксанова Р.М., Казыханова З.И. «Әзәби укыу» дәреслегенә методик кулланма: дөйөм белем биреү ойошмаларының 1-се классы өсөн /Ф.Ш.Сынбулатова, Р.М.Иксанова, З.И.Казыханова.-Өфө: Китап, 2015-140 бит

3. Сынбулатова, Ф.Ш., Дәүләтшина, М.С. «Әзәби укыу» (2өлөштә). Дөйөм белем биреү ойошмаларының 2-се класы өсөн дәреслек. Өфө: Зәйнәб Бишева исемдәге «Китап» нәшриәте.

4. Әзәби укыу: укытыу туған (башкорт) телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 3-сө класы өсөн дәреслек. Ике кичәктә. 1-се кичәк /Ф.Ш.Сынбулатова, Ә.Т.Мәүлийәрова, М.С. Дәүләтшина, Н.А.Ласынова/ басма.- Өфө: Зәйнәб Бишева исемдәге «Китап» нәшриәте, 220 бит

5. Сынбулатова, Ф.Ш., Дәүләтшина, М.С. «Әзәби укыу» (2өлөштә). Дөйөм белем биреү ойошмаларының 4-се класы өсөн дәреслек. Өфө: Зәйнәб Бишева исемдәге «Китап» нәшриәте

Мәғлүмәт ресурстары

1. Башкирское издательство «Китап» им. З. Бишевой // URL: <http://www.kitap-ufa.ru/information/elektronnye-uchebnye-posobiya.php> (дата обращения: 3.07.2022).

2. Башкортса википедия. Ирекле энциклопедия // URL: https://ba.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%88_%D0%B1%D0%B8%D1%82 (дата обращения: 3.11.2021).

3. Башкорт теле // URL: <http://tel.bashqort.com> (дата обращения: 3.11.2021).

4. Отдел башкирской литературы и краеведения // URL: <http://www.bashnl.ru/en/o-biblioteke/struktura-biblioteki/otdel-bashkirskoy-literatury/> (дата обращения: 03.07.2022).

5. Сайт изучения башкирского языка // URL: <http://tel.bashqort.com> (дата обращения: 03.07.2022).

6. Сайт национальной библиотеки им. Валиди // URL: <http://www.bashnl.ru> (дата обращения: 03.07.2022).

7. Электронные учебники // URL: <http://in-yaz-book.ru/bashkir.shtml> (дата обращения: 03.07.2022).

